

9. Кириченко М.О., Маслов В.І. Наукові засади та функції компетентного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / М.О. Кириченко, В.І. Маслов. Луцьк : ВІППО, 2015. 188 с.
10. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: decentralization@minregion.gov.ua.
11. Про створення опорної школи. *Сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/opornishkoli/stvorenyya-opornoyi-shkoli>.
12. Вадим Пянковський. Характеристика проведення адміністративно-правової реформи децентралізації України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 2 (14). URL: <http://appj.tneu.edu.ua/index.php/appj/article/viewFile/286/283>.

СПЕЦИФІКА УПРАВЛІННЯ ГАШ ЯК ВІДКРИТОЮ АКТИВНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ СИСТЕМОЮ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

канд. пед. наук **Онаць Олена Миколаївна**

Науковий керівник: д-р. пед. наук, професор **Калініна Л.М.**
Інституту педагогіки НАПН України
Україна

Виклад основного матеріалу. Як показує проведене нами дослідження, громадсько-активні школи (ГАШ) є однією з найбільш ефективних моделей закладів загальної середньої освіти, які здатні ефективно розв'язувати завдання щодо їх перетворення в інститути громадянського суспільства, які забезпечують становлення підростаючих громадян як суб'єктів демократії, оскільки метою ГАШ є не просто надання освітніх послуг учням, але й розвиток місцевої громади, залучення батьків та мешканців до вирішення освітніх, культурних, соціальних та інших проблем, які є як в школі, так і в громаді. Це реальний механізм об'єднання активних, творчих людей, які орієнтуються на ідеали громадянського суспільства, на демократизацію як освіти, так і всіх сфер соціального життя, на перетворення шкіл у просвітницькі й культурні центри громад.

Особливості громадсько-активної школи як активної соціально-педагогічної системи.

Вважається, що громадсько-активною може бути будь-яка школа, у якій велика увага приділяється налагодженню партнерських стосунків між школою і громадою, між усіма ресурсами, які є в громаді. ГАШ не може існувати окремо від потреб громади і саме вона є ініціатором розвитку громади, підтримує вільний обмін думками, оцінює потреби мешканців та місцевості, де вона розташована, бере участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, а також забезпечує зворотній зв'язок щодо прийнятих рішень з боку громади;

залучає нових партнерів для створення широкого спектру послуг для дітей, молоді, сімей та членів громади.

Громадсько-активна школа – це громадський інститут, освітній, оздоровчий, культурний центр для осіб будь-якого віку і відкритий для кожного цілий день, кожний день, без вихідних.

Виявлено, що існуюча нині в Україні модель громадсько-активної школи розвивалася на основі моделі громадських центрів Центральної Європи та на основі російської моделі громадсько-активних шкіл, яка представлена Красноярським центром «Сотрудничество на местном уровне», хоч визначення ролі школи як осередку розвитку громади та державно-громадське управління школою не є новою для України.

Здавна школа нарівні з церквою була центром соціального та культурного життя місцевих громад. Наприклад, у XIX столітті в українських школах діяли громадські опікунсько-наглядові Шкільні ради, які склалися з представників церкви, місцевого самоврядування і школи, а в європейських країнах ця система лише формувалася. У радянський час закон про освіту також передбачав діяльність шкільних рад, які обиралися на зборах колективу і мали забезпечувати громадське врядування в період між зборами. Після проголошення незалежності прийнято чимало законів та підзаконних актів, якими передбачено участь громадськості в управлінні школою, але вони є більш декларативними.

На основі аналізу публікацій та досвіду діяльності ГАШ в різних регіонах України можна зробити висновок про те, що громадсько-активна школа – це хороша школа, бо: учні отримують не тільки належний рівень академічної освіти, але і навички громадської активності і можливості самореалізації; її діяльність позитивно впливає не тільки на формування громадянської позиції молоді, а й відповідальності молодих людей перед собою та громадою; це впливає розвиток громади в цілому, тому що така школа не просто надає освітні послуги учням, але розвиває громаду, залучаючи батьків та мешканців до вирішення освітніх та соціальних проблем, які існують як у школі, так і в громаді; школа стає конкурентоспроможною; ресурси школи ефективніше використовуються в інтересах громади і навпаки; школа як громадський центр отримує більше реальної допомоги від місцевої громади, комерційних структур, органів влади.

Як показало дослідження, у громадсько-активній школі обов'язкова наявність трьох основних напрямів діяльності: демократизація школи та класу, волонтерство школи та партнерство школи і місцевої громади, сила яких полягає у їх практичній спрямованості.

Філософія та принципи діяльності ГАШ. Спільна філософія ГАШ полягає в тому, що діяльність таких шкіл ґрунтуються на ідеях гуманізму та демократичному ідеалі поваги до кожної людини, та її прав на участь у справах громади, що стосуються загального добра. Це спільні переконання щодо доступу освіти для кожного впродовж життя незалежно від віку; спільні переконання щодо доступності ресурсів школи для всіх: учнів, батьків, мешканців громади; спільне визначення потреб і ресурсів громади; залучення

представників громади до участі в організації навчально-виховного процесу; стимулювання розробки та впровадження інноваційних освітніх програм; підвищення рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителів; переорієнтація школи на особистість учня, вчителя, членів громади; формування активної громадянської позиції учня, відповідальності перед собою і громадою. Саме школа може стати ініціатором розвитку місцевої громади, не втрачаючи своїх основних функцій.

Освітня філософія, яка лежить в основі діяльності громадсько-активних шкіл, передбачає організацію громадсько-орієнтованої освіти, сприяє створенню можливостей для членів спільноти – окремих громадян, шкіл, бізнесу, громадських та приватних організацій – стати партнерами у реалізації потреб спільноти. Найголовніша ознака ГАШ - школа не може існувати окремо від потреб громади, саме вона може стати ініціатором розвитку не тільки навчального закладу, але і всієї місцевої громади без втрати для своїх головних функцій.

Філософія Гаш у тому, що громадсько активною може стати будь-який заклад освіти, який має: усвідомлення учасниками освітнього процесу необхідності такої моделі функціонування і розвитку;спільне бачення освітнього та освітнього процесу, який має відбуватися впродовж усього життя і повинен бути доступний для кожного члена громади, незалежно від його/її віку;спільні переконання щодо виходу школи із своєї традиційної ролі та бачення її доступності протягом семи днів на тиждень; участі в управлінні школою інших членів громади;доступності шкільних ресурсів для всіх членів громади; спільний голос у визначенні потреб та ресурсів громади;можливість для батьків бути залученими до процесу прийняття рішень щодо якості освіти для їхніх дітей та участі у житті школи;визнання ролі усіх членів громади в освіті та розвитку громади, з метою покращення життя для кожного члена громади.

Громадсько-активна школа – це навчальний заклад, в якому велика увага приділяється налагодженню партнерських стосунків між школою та всіма ресурсами, що існують в громаді. Значна увага приділяється освітнім, соціальним, оздоровчим послугам; розвитку молодіжного руху та залучення громадян; покращенню навчання учнів; зміцненню родини та відносин між мешканцями громади. Школи стають освітніми, культурними центрами, а також центрами відпочинку для осіб будь-якого віку. Вони відкриті для кожного – цілий день, кожен день, у вечорі та протягом вихідних. Використовуючи загальноосвітні школи як громадські центри, громадсько-активні школи залучають нових партнерів, тим самим створюючи великий спектр послуг для дітей, молоді, сімей та громад. Діяльність громадсько-активних шкіл позитивно впливає не лише на самооцінку молодих людей, а й на розвиток громади у цілому.

Розширення послуг на базі школи стимулює створення інноваційних освітніх та управлінських програм, сприяє підвищенню рівнів професійної компетентності та педагогічної майстерності педагогів, покращенню психолого-педагогічного мікроклімату, згуртуванню всієї освітянської спільноти, розвитку командних форм роботи тощо. ГАШ стає

конкурентоспроможним навчальним закладом, оскільки відбувається переорієнтація на особистість учня, на формування активної громадянської позиції і учня, і вчителя, відповідальності перед самим собою та перед громадою за прийняття рішення, ефективніше в інтересах всіх мешканців громади використовуються ресурси закладу освіти та більше він отримує реальної допомоги від місцевої громади, комерційних структур та влади.

В основі діяльності ГАШ – громадсько-орієнтована освіта, яка сприяє створенню можливостей для окремих громадян, для родин, для громадських організацій та приватних осіб стати партнерами у реалізації потреб школи і громади. Школа задає тон у вирішенні важливих актуальних проблем тієї чи іншої території, виступає повноцінним членом громади, а не прохачем і механізмом отримання освіти учнями. Завдяки такій співпраці зміцнюються родини і покращуються стосунки між членами громади, школа отримує більше реальної допомоги від місцевої громади, влади, комерційних структур тощо. Діяльність ГАШ позитивно впливає на формування активної громадянської позиції і учнів, і вчителів, і членів громади, сприяє підвищенню відповідальності та самооцінки молоді та розвитку.

Громадсько-орієнтована освіта розпочинає свою історію з того моменту, коли з'явилися школи, близькі до церкви, церковної громади. Вони являлися центрами соціокультурного життя. Це було особливо важливо в невеликих населених пунктах, селах, де школа була не тільки освітнім, а й інформаційним центром. Принципи громадсько-орієнтованої освіти реалізуються в освітніх системах різних країн світу вже майже сімдесят років.

Перша програма громадсько-орієнтованої освіти була розроблена в 1935 році в м. Флінт (штат Мічиган, США). Вона базувалася на положенні американського освітнього діяча Джона Д'юї «Освіта не є підготовкою до життя, освіта є саме життя», яке з того часу активного продовжується та підтримується Фондом Чарльза Стюарта Мотта. В його основу було покладено розуміння того, що приміщення шкіл, при необхідності, можна використовувати 24 години на добу, приносячи користь кожному мешканцю громади. Ця програма була джерелом залучення ресурсів для розвитку школи та громади. Вона надавала можливість членам громади приймати участь в процесі громадсько-орієнтованої освіти, впливати на зміст освітніх програм. В ході її реалізації з'явилося почуття гордості за приналежність до навколишнього соціуму, зріс та зміцнів імідж школи.

З того часу програми громадсько-орієнтованої освіти стали невід'ємною частиною освітньої політики та отримали визнання шкільних округів по всій території США, а в 70-80рр. ХХ століття - в багатьох країнах світу. У 1966 році в США була створена Національна Асоціація громадсько-орієнтованої освіти.

Модель ГАШ: демократизація, волонтерство, партнерство. Існуюча модель розвивалась на основі російської моделі громадсько-активних шкіл, представленю Красноярським центром «Сотрудничество на местном уровне» (Росія) та моделі громадських центрів Центральної Європи,

представленою Чабою Лорінці, міжнародним експертом з питань громадсько-активних шкіл (Інститут Відкритого Суспільства – Будапешт).

Демократизація. Формування демократичної культури як основи розвитку громадянського суспільства через реалізацію демократичних принципів у всіх аспектах шкільного життя та сприяння розвитку шкільного самоврядування. Громадсько-активна школа не відгороджує учнів від реального життя, а включає це життя у свої уроки, позаурочну діяльність, створюючи єдине поле громадського виховання не тільки учнів, але і всіх учасників освітнього процесу.

Заклад формує культурно-освітній простір школи, елементами якого є: зміст і форми правової та громадянської освіти, що відповідають віковому розвитку та рівням освіти включають не тільки традиційні підходи, а й різні інтерактивні форми роботи з дітьми; організаційна культура школи, особливе внутрішкільне середовище, традиції та норми взаємодії і взаємин всіх учасників освітнього процесу; зміст позакласної та позашкільної роботи, побудований на принципах самоврядування та співурядування дітей та дорослих; відкритість освітньої системи школи зовнішньому соціумові та пряма взаємодія педагогів і учнів школи з ним.

Позакласна робота дозволяє учням працювати разом заради єдиної мети, формує уміння правильно обирати лідера і приймати важливі рішення. Однією з найбільш ефективних моделей залучення школярів до громадського життя є учнівське самоврядування, різні варіанти якого присутні практично у всіх загальноосвітніх закладах. Критеріями розвитку учнівського самоврядування є включення учнів у загальне керування школою, здійснення поточного і стратегічного планування діяльності, свідомість відповідальності за реалізацію спільних цілей.

Демократизація управління — це децентралізація процесу управління школою і залучення більшої кількості людей у процес прийняття важливих для школи і громади рішень. Поряд з учнівським самоврядуванням діють і інші органи самоврядування: педагогічні (педарада, методичні об'єднання), батьківські (батьківський комітет, Асоціація батьків і т.д.). Діючи, незалежно один від іншого, вони являють собою єдину систему шкільного самоврядування, метою якого є реалізація законних прав і інтересів всіх учасників освітнього процесу в діяльності загальноосвітньої установи.

Волонтерство - це можливість людині відчувати себе громадянином, зробивши реальний внесок у розвиток свого співтовариства. Волонтери можуть: здійснювати громадську підтримку, що позитивно впливає на імідж школи, підкреслюючи її значимість, вирішувати частину фінансових проблем, залучаючи нових людей, заклад одержує новий погляд на свої програми, забезпечувати нові інтелектуальні ресурси., волонтери - це не тільки виконавці програм, але й джерело нових ідей, джерело іншого життєвого досвіду, заохочувати громадську активність, надавати нові професійні та консультаційні послуги, волонтер може бути кваліфікованим юристом, журналістом, і може поділитися з вами своїми знаннями.

Партнерство. Споконвічно школа розвиває партнерські відносини. Партнерство – це встановлення та розвиток взаємовигідних відносин між

школою, вчителями, учнями, членами громади і спонсорами для спільного вирішення загальних проблем. Партнерствам на базі школи властиві такі характеристики: взаємовигідність, прозорість, волонтерство, двостороннє і багатостороннє спілкування, чесність і порядність, повага і гідність, рівність.

Способи організації співпраці з громадою – соціальне партнерство: уміння знайти дотики перетинання; уміння поставити загальні цілі; уміння визначити ступінь участі у спільній діяльності ще на початковому етапі; інформування про специфіку, правові основи та проблеми іншої сторони, вміння добувати і працювати з подібною інформацією; можливість покращити імідж школи; розроблення і впровадження механізмів спільної діяльності й ініціювання різних форм взаємодії з бізнесом, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, громадськістю; можливість залучити додаткові ресурси; спрямованість ресурсів громадян на розвиток школи; створення планів спільної діяльності одна з обов'язкових форм співпраці. Загальний інтерес і взаємовигідні відносини. Відкритість і співпраця; акцент на розвиток спілкування і процедур; включення принципів демократизації у освітній процес; освіта для і через досвід; громадянська самоорганізованість і самоуправління.

Дуже важливе соціальне питання стосується ефективного трикутника управління: школа, влада і громада. Є багато позитивних прикладів плідної співпраці, але дуже часто влада і громада не підтримують школу, а лише «списують» на неї проблеми суспільства й використовують у власних інтересах. З метою врахування інтересів дитини, інтересів розвитку держави влада і громада мають зрозуміти значення та роль школи для майбутнього країни. Що потрібно робити кожному з партнерів?

Школа як соціальний інститут, який виконує важливу державницьку й громадянську місію, насамперед зацікавлена у співпраці та партнерстві.

Участь громадськості в управлінні школою й освітою сприяє мобілізації ресурсів, які забезпечують людський розвиток, підвищує ефективність політичних заходів, сприяє досягненню консенсусу в питаннях розроблення заходів, допомагає громадянському суспільству та підприємницькому сектору ліквідувати монополію виконавчої влади. В ефективній взаємодії і співпраці громадськості зі школою і владою є такі важливі складові: підвищення відповідальності за освіту дітей, створення належних умов навчання та виховання, адаптивний характер взаємодії школа – громада – влада, мобілізація всіх можливих ресурсів, участь у створенні позитивного іміджу ЗНЗ та освіти, плануванні та прийнятті важливих управлінських рішень.

Школа має вивчати й впроваджувати модель громадсько-державного управління, розвивати заклад як осередок поступу громади, здійснювати соціальні проекти та проводити волонтерські акції для місцевої громади, спільно з громадськістю планувати розвиток ЗО на найближчі роки й на перспективу, залучати батьків як представників громади до управління школою, розвивати учнівське самоврядування та посилювати роль батьківського комітету й інших самоврядних структур батьків, учнів, вчителів, громадських організацій.

Органи влади ініціюють розроблення та впровадження системи моральних і матеріальних стимулів для педагогів і постійне підвищення їхньої кваліфікації, сприяють розвитку матеріально-технічної бази навчального закладу, децентралізують і розмежовують обов'язки та повноваження, забезпечують партнерські рівноправні відносини між школою і громадою, удосконалюють нормативно-правову базу, створюють державно-громадські органи управління та всіляко підтримують їх діяльність.

Залучення батьків як представників громади до управління школою; посилення ролі батьківських рад (комітетів), рад школи, піклувальних рад; розвиток учительських та учнівських громадських організацій тощо Батьки як громадяни теж повинні розуміти роль школи й усвідомлювати необхідність не тільки отримання інформації, а й активної участі в управлінні та відповідальності за результати діяльності. Дуже важливим є формування у батьків відповідальності за освіту і виховання дітей (хоча відповідальності зі школи ніхто не знімає).

У обґрунтованій нами концептуальній моделі державно-громадського управління громадсько-активною школою як активною самоорганізованою соціально-педагогічною системою визначено такі наукові підходи: системний, комплексний, особистісно-діяльнісний, культурологічний. Обрані наукові підходи застосовуються для розробки стратегії управління ГАШ, формування нового управлінського мислення, навчання учасників освітнього та управлінського процесів лідерству і керівництву, демократизації всього шкільного життя і управління, формування і розвитку управлінської та організаційної культури, самоменеджменту керівника і педагогічного колективу, запровадження інноваційних освітніх та управлінських технологій, здійснення соціального партнерства як актуального типу взаємодії з громадою, розвитку школи як центру стейкхолдерів освіти.

Управлінська діяльність керівництва громадсько-активної школи базується на принципах: гуманізації, людиноцентризму, соціалізації, інтегративної узгодженості, диференціації, демократизму. Ефективна діяльність можлива за таких умов: зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних, субрегіональних та індивідуальних. Це організація діяльності школи як хабу, вчителі і представники громади виступають тьюторами, коучами, модераторами, консультантами тощо.

Механізмами упровадження державно-громадського управління ГАШ і реалізації партнерської взаємодії є: стимулювання та зацікавлення активної діяльності членів громад у їхній безпосередній участі в діяльності загальноосвітнього навчального закладу та впливу по всій вертикалі управління; самоорганізація співтовариств громадського самоврядування; дія процедур прямої демократії, основаної на виборах, що передбачають безпосередню участь членів співтовариства у вирішенні основних питань управління навчальним закладом і реалізації прийнятих спільних управлінських рішень; професійна компетентність та готовність керівника загальноосвітнього навчального закладу поділитися своїми повноваженнями й ефективно співпрацювати з громадськістю.

Висновки. Школа має розвиватися як активна відкрита соціально-педагогічна система, що неможливо без реалізації соціального партнерства із середовищем навколо школи (батьків, мікросоціуму, підприємств, культурно-освітніх та спортивних організацій, ЗМІ, депутатського корпусу, громадських організацій тощо).

Завданням соціального партнерства є створення та розвиток інфраструктури громадянського суспільства в найближчому й більш розширеному культурно-освітньому просторі.

Роль школи має бути випереджальною, а влада і громада повинні її підтримувати, активно співпрацювати, брати участь в управлінні та співуправлінні на партнерських засадах. Схему діяльності можна окреслити так: готовність діяти (брати участь в організації діяльності, допомагати, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, а не тільки контролювати й вимагати) – мотивація (усвідомлення необхідності особистої участі в діяльності в інтересах школи) – дія – результат.

Для трансформації школи в громадсько-активну керівництву навчального закладу необхідно організувати роботу над спільним баченням її розвитку, забезпечити командне навчання з метою руйнації рутинних підходів і вироблення інноваційних, створити ефективну модель взаємодії педагогічної спільноти, громадськості і влади у розв'язанні освітніх проблем школи та проблем громади. Для цього необхідно враховувати, насамперед, філософію створення та функціонування ГАШ та принципи її діяльності

Ефективними напрямками такої діяльності, як показало наше дослідження, можуть бути: вивчення й упровадження моделі громадсько-активної школи; проведення активних PR-кампаній навчального закладу; здійснення соціальних проєктів та волонтерських акцій для місцевої громади; планування розвитку школи спільно з громадськістю на найближчі роки і перспективу.

Список використаних джерел:

1. Громадсько-активні школи в Україні: кроки до дій: Посібник зі створення та управління громадсько-активною школою. *Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»*. К. : СПД-ФО Парашин К.С., 2008. 164 с.
2. Єльнікова Г., Даниленко Л., Сорочан Т. та ін. Організація та розбудова громадсько-активної школи як осередку розвитку громади: Навчально-методичний посібник / за изаг ред Г. Єльнікової. *Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»*. К. : СПД-ФО Парашин К.С., 2007. 172 с.
3. Онаць О.М. Особливості громадсько-активної школи як соціально-педагогічної системи. *Результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 рік*. К. : Інститут педагогіки, 2015. С.75-77.
4. Онаць О.М. Сутність феномену управління громадсько-активною школою. *Результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2016 рік*. К. : Інститут педагогіки, 2016. С.49-51
5. Онаць О.М. Особливості впровадження концептуальної моделі управління розвитком громадсько-активної школи. *Анотовані результати науково-*

дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2017 рік. К. : Інститут педагогіки, 2017. С. 214-216.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ЗНАЧЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДІЙ В ПІДВИЩЕННІ ОСВІТЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сторчеус Людмила Василівна

*Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 19
Черкаської міської ради Черкаської області
Україна*

Революція Гідності 2013–2014 рр. започаткувавши перетворення в Україні, запустила процес масштабної модернізації українського суспільства в усіх сферах його життєдіяльності, в тому числі, й світоглядних нормах.

Зміни в суспільній свідомості українців торкнулася й традиційного розуміння ними ролі та значення освітніх установ, насамперед початкової школи, у формуванні світоглядних орієнтирів особистості.

Мета наукової розвідки: дослідити роль сучасної школи у розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку.

Об'єкт вивчення: формування універсальних навчальних дій в учнів початкової школи.

Предмет дослідження: вплив засвоєних молодшими школярами універсальних навчальних дій на підвищення їх освітнього потенціалу.

Історіографія. Окреслена нами проблема неодноразово привертала до себе увагу вітчизняних науковців. Слід відзначити роботи Т. Браїлки [1], Р. Василенко [2], Т. Головань [3], Л. Данилової [4], О. Заболотного [5], В. Лозової [7]. Втім, не всі аспекти цієї важливої проблеми знайшли достатнє відображення в наукових студіях, тому необхідність її подальшого поглибленого вивчення продовжує залишатись актуальною.

Першочерговим завданням нового державного стандарту початкової загальної освіти в Україні став перехід від навчання, що орієнтоване на суму засвоєних учнями знань, умінь і навичок, на навчання, яке сприяє формуванню особистісних якостей людини, її духовно-морального потенціалу, здатності до самовизначення та самореалізації [9].

Відповідно до вищезазначеного, функціональними обов'язками вчителя початкових класів є формування універсальних навчальних дій молодшого школяра, які базуються на вмінні вчитися, особистісних, регулятивних, пізнавальних та комунікативних навичках [2, с. 7].

Оновлення освітніх стандартів передбачає вдосконалення якості освітніх послуг. Зокрема, державний стандарт початкової школи в Україні направлений не лише на організаційне забезпечення формування особистісних, духовно-моральних, інтелектуальних, комунікативних,